

Rudie Verbunt (a) & Anna van Strien-Windgassen (b)

(a) Fontys Hogeschool

(b) Hogeschool van Amsterdam

Contact: *rverbunt@fontys.nl*

a.van.strien@hva.nl

Met hen kun je lezen en schrijven. Creatief schrijven in het literatuurcurriculum van havo en vwo¹

1. Inleiding

Steeds meer docenten Nederlands zetten creatief schrijven op het programma en de tijd lijkt rijp om het tot een volwaardig onderdeel van het literatuuronderwijs te maken. In de afgelopen twee jaren verschenen veel didactische publicaties met interessante lesideeën voor creatief schrijven, gericht op verbetering van taalvaardigheid en literaire competentie. Dit is een eerste stap in de richting van een verstevigd literatuurcurriculum. Een tweede stap lijkt vanzelfsprekend: een leerlijn ‘creatief schrijven’. Hiermee kan het onderdeel stevig verankerd worden in het literatuurcurriculum en bijdragen aan een verantwoorde toetsing van literaire ontwikkeling. De auteurs hebben de mogelijkheden hiervoor verkend en een blauwdruk ontworpen voor een verstevigd literatuurcurriculum, waarbij creatief schrijven minstens even belangrijk is als literair lezen.

2. Waarom creatief schrijven in het literatuurcurriculum?

Waarom kiezen we voor creatief schrijven als middel ter versteviging van het literatuurcurriculum? Ten eerste omdat literatuur lezen alleen voor een tamelijk beperkte opvatting van wat literatuur is en van welke mogelijkheden literatuur biedt, zorgt. Voor te veel leerlingen staat literatuur nog gelijk aan complexe romans over zware thema's, terwijl literatuur eigenlijk alomtegenwoordig is en zelfs een belangrijke rol speelt in de leefwereld van leerlingen. Liedjes en videoclippen zitten bijvoorbeeld vol intertekstualiteit en televisieseries bevatten complexe verhaallijnen en karakterontwikkelingen. Daarnaast maken vrijwel alle media gebruik van postmoderne verteltechnieken en -stijlen. Zelfs in Disneyfilms en *blockbusters* wordt gespeeld met de betrouwbaarheid van vertellers en met het direct aanspreken van de kijker. Dat leerlingen de koppeling tussen literatuuronderwijs en het literaire in hun leefwereld nog niet maken, heeft effect op hun motivatie voor het onderdeel op school en daarmee op hun literaire ontwikkeling. Creatief schrijven kan de drempel verlagen en deze koppeling bewerkstelligen.

Op het moment dat leerlingen zelf schrijven, kijken ze onder de motorkap van de literatuur: ze zien wat werkt en wat niet en waarom auteurs, filmmakers en verhalenvertellers bepaalde keuzes maken. Leerlingen worden écht literair competent, aangezien ze zich bezighouden met het hele systeem van literair vertellen in plaats van alleen met literair lezen.

Er zijn ook belangrijke didactische redenen om leerlingen te laten schrijven. Zo biedt creatief schrijven veel ruimte voor eigen inbreng. In het verlengde hiervan biedt creatief schrijven de mogelijkheid tot differentiatie: leerlingen kunnen aan hun eigen leerdoelen werken, ze kunnen op hun eigen niveau met schrijven bezig zijn en ze kunnen zelf aangeven op welk gebied of in welk genre ze zich willen ontwikkelen. Bovendien kan creatief schrijven ook bijdragen aan de ontwikkeling van schrijfvaardigheid. De allerbelangrijkste reden is echter dat met creatief schrijven grotendeels dezelfde leerdoelen te bereiken zijn als met literair lezen. Als we bijvoorbeeld kijken naar de leerdoelen die Theo Witte in zijn raamwerk gesteld heeft (zie: <http://www.literaryframework.eu>), zien we veel doelen die misschien wel gemakkelijker met creatief schrijven dan met literair lezen te bereiken zijn.

3. Van leerdoelen naar leerlijn

In een uitgewerkte leerlijn hebben we de doelen uit Theo Wittes raamwerk verbonden aan 'leerjaren', 'literaire niveaus', 'lesactiviteiten' en 'toetsing'. De manier waarop we dat gedaan hebben, is gebaseerd op enkele ontwerpprincipes.

Voor de doelen en activiteiten hebben we gezocht naar een logische volgorde. Deze volgorde bevat een geleidelijke toename van complexiteit. Hierbij moet ruimte zijn

voor differentiatie en moet sprake zijn van aansluiting bij de leefwereld en bij het niveau van de leerlingen.

Ook hebben we gekeken naar de praktische toepasbaarheid voor verschillende schooltypen. We hebben een vwo-leerlijn ontworpen, aangezien een leerlijn voor vwo alle niveaus uit het raamwerk kan bevatten. De leerlijn kan echter gemakkelijk omgebouwd worden naar een leerlijn voor andere onderwijstypen: de doelen en activiteiten tot en met niveau 3 kunnen bijvoorbeeld in dezelfde vorm een leerlijn voor vmbo-t vormen en de leerlijn is gemakkelijk om te bouwen tot een havo-variant, met doelen tot en met niveau 4 of 5.

Ten slotte vinden we het belangrijk om literatuur te benaderen als een totaalvaardigheid. Met andere woorden: literatuuronderwijs met aandacht voor ‘lezen’, ‘schrijven’, ‘luisteren’, ‘kijken’ en ‘spreken’, zoals Marloes Schrijvers in haar recente publicatie (Schrijvers 2018) aanraadt. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld aan de slag met ‘scenarioschrijven’ en ‘dialogen schrijven’. Vervolgens kunnen zij deze teksten in de praktijk brengen, wat aanknopingspunten biedt voor spreek- en gespreksvaardigheid. In het verlengde hiervan worden de activiteiten ‘zo echt mogelijk’ gemaakt: leerlingen lezen bijvoorbeeld scenario’s of kijken naar films om te ontdekken hoe ze zelf een scenario kunnen schrijven. Dit sluit aan bij de gedachten over ‘genredidactiek’ en ‘geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs’ (Gibson & van der Leeuw 2016).

4. Praktische invulling en toetsing

Op basis van deze voorwaarden beginnen we in de eerste klas vmbo, havo en vwo met ‘verhalen vertellen’. Leerlingen kennen dat uit het basisonderwijs en dat kunnen we in het voortgezet onderwijs gebruiken. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld vanuit de voor hen bekende vertelkring werken aan hun vertelvaardigheid. Ze kunnen vanuit een persoonlijk verhaal toewerken naar fictieve verhalen en vanuit een bekend verhaal naar een onbekend of zelfs zelfbedacht verhaal. Daarnaast kunnen zij schrijven als voorbereiding op lezen, aangezien dat de leesbetrokkenheid en de waardering voor het werk kan verhogen (Janssen & van den Bergh 2010). Zo kunnen ze een kort tekstje schrijven over het thema van een boek voordat ze het gaan lezen, of kunnen ze beschrijven welke zaken ze interessant vinden om op basis daarvan tot een boekkeuze te komen.

In jaar 2 en 3 van vmbo, havo en vwo kunnen deze vaardigheden verder uitgebouwd worden. Leerlingen kunnen een bekend verhaaltje schrijven (‘spookverhaal’, ‘detective’, ‘thriller’) en ze kunnen verhalen schrijven over actuele kwesties in de vorm van bijvoorbeeld nieuwsberichten. Deze aanpak verruimt hun leefwereld en vergroot emotionele betrokkenheid en inzicht in genrekenmerken.

Al deze activiteiten zorgen ervoor dat leerlingen in de bovenbouw van vmbo en havo/vwo aan de slag kunnen met ‘literair lezen’, ‘kijken’, ‘spreken’ en ‘schrijven’. In leerjaar 4 kunnen ze bijvoorbeeld vanuit maatschappelijke en/of literaire thema’s schrijven en kunnen ze gaan spelen met literaire technieken. Zo ervaren leerlingen hoe niet alleen auteurs maar ook zichzelf verhalen een literaire betekenislaag geven met verschillende verhaalelementen, zoals ‘personages’, ‘focalisatie’, ‘motieven’, ‘tijd’ en ‘ruimte’. In leerjaar 5 (vwo en havo) en 6 (vwo) kunnen ze deze vaardigheden koppelen aan ‘literatuurgeschiedenis’, ‘intertekstualiteit’ en ‘de historische context van werken’, en daarnaast kunnen leerlingen zich bekwamen in literair schrijven over literatuur door essayistische schrijfp opdrachten te maken.

De charme van deze werkwijze is dat leerlingen op alle onderwijsniveaus nog meer eigenaar kunnen worden van hun literatuuronderwijs dan wanneer ze alleen maar hun eigen boeken kiezen. Leerlingen kunnen zich specialiseren in bepaalde genres of juist in bepaalde thema’s. Met de juiste docentenbegeleiding ontwikkelen leerlingen zo een literaire vaardigheid in de breedte en in de diepte. Tegelijkertijd leren leerlingen niet alleen wat over technieken, analyse en interpretatie, maar leren ze ook op welke manieren literatuur kan bijdragen aan persoonsvorming en aan het vergroten van zelfkennis en kennis over de wereld.

Bovendien kunnen we een leerling in deze opzet zowel op het proces als op het product toetsen. Het cijfer voor literatuur in havo/vwo wordt daardoor niet meer alleen afhankelijk van een schriftelijke toets, een leesdossier en/of een mondelinge opdracht, maar wordt gevormd door producten, reflectie op het leerproces en de bijdrage die de gekozen aanpak geleverd heeft in de ontwikkeling van de literaire competentie. De gekozen leerdoelen, teksten en schrijfproducten bieden daarbij mooie aanknopingspunten om als eindtoets (eventueel) een gesprek over literatuur te voeren.

5. Besluit

Onderwijs in creatief schrijven zou niet beperkt moeten blijven tot losse lessenreeksen, individuele initiatieven of verwerkingsopdrachten in de onderbouw, maar behoort een belangrijk onderdeel te zijn binnen ons literatuuronderwijs. Creatief schrijven biedt leerlingen inzicht in wat literatuur is, welke thema’s en verhalen ertoe doen en op welke manieren literatuur bijdraagt aan persoonlijke, intellectuele en culturele vorming. Door te schrijven kunnen leerlingen met een echt doel literatuur lezen en analyseren: ze verdiepen zich in genres om deze genres uiteindelijk zelf te kunnen beoefenen. Bovendien zorgt onderwijs in creatief schrijven ervoor dat we als docenten met proces- én productbeoordeling een echt oordeel kunnen vellen over de literaire ontwikkeling die een leerling doormaakt. Het is dus de hoogste tijd om creatief schrijven op te nemen in ons curriculum.

Referenties

- Gibson, M. & B. van der Leeuw (2016). “Geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs in het voortgezet onderwijs”. In: *Tijdschrift Taal*, 7 (10), p. 12-20.
- Janssen, T. & H. van den Bergh (2010). “Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (1), p. 3-15.
- Schrijvers, M. (2018). ‘*Integratie van fictie- en literatuuronderwijs met gespreksvaardigheden en schrijfvaardigheid. Een verkenning van praktijkgerichte initiatieven*’. Enschede: SLO.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.

Noot

- ¹ Deze bijdrage verscheen in een andere vorm eerder in *Levende Talen Magazine*: <http://www.lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltn/issue/view/365>.